

УДК 378.147

А. В. Жданюк,
аспірант
(Університет імені А. Нобеля м. Дніпро)

ЕТАПИ ПРОЦЕСУ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Анотація

Стаття присвячена аналізу етапів процесу запобігання конфліктам у професійній діяльності юриста. З'ясовано, що процес запобігання конфліктам у професійній діяльності юриста складається з двох етапів: прогнозування правових конфліктів та їх профілактика. Дано визначення кожному із етапів та розглянута їх структура.

Ключові слова: запобігання правовим конфліктам, прогнозування правових конфліктів, профілактика правових конфліктів, професійна діяльність юриста.

Summary

The article is devoted to the prevention of the discovering of the stage of the conflicts in the lawyer's career. There have been defined that the process of the prevention of the conflicts in the professional lawyer's career consists of two stages: the predictive modeling of the conflicts and their preventative measures.

Key words: the preventable process of the conflicts in the lawyer's career, the preventative measures of the lawyer's conflicts, the prevention of the juridical conflicts, the professional lawyer's activity

Постановка проблеми. У непростих умовах сучасного життя конфліктологічна проблематика набула великого значення в усіх галузях професійної підготовки, особливо в юридичній освіті, адже діяльність правознавців безперервно, перманентно протікає проблемно. Це і зобов'язує фахівців у галузі юриспруденції професійно розбиратися з проблемними ситуаціями та конфліктами. Закінчуючи вищий навчальний заклад, молодий фахівець здобуває певний рівень конфліктологічної освіченості, який забезпечить успішність вирішення завдань конфліктологічного характеру. Вміння запобігати конфліктам у професійній діяльності, а саме: виявляти причини виникнення протиріч, механізм розвитку й способи попередження конфлікту, конфліктні обставини, що сприяють здійсненню протиправних вчинків, прогнозувати конфліктні ситуації, керувати поведінкою людей, що беруть участь у конфлікті – важлива професійна якість майбутнього юриста.

Мета статті – визначити та проаналізувати етапи процесу запобігання конфліктам у професійній діяльності юристів.

Аналіз досліджень і публікацій. Перш за все, зазначимо, що термін “запобігання конфліктам” найчастіше використовується науковцями в процесі дослідження проблеми управління конфліктами, у тому числі у діяльності спеціалістів у галузі юриспруденції (С. Бобровник, І. Ващенко, Л. Герасіна, М. Панов, Є. Грищенко, В. Іванов, О. Іванова, О. Климентьева, В. Кривцова, А. Дмитрієв, В. Кудрявцев, С. Кудрявцев, В. Лазарєва, К. Маркарова, Н. Мілорадова, Я. Ніколаєнко, В. Цар, М. Олексюк, І. Переш, С. Рівчаченко, Н. Свиридюк, Н. Семенова, О. Сенік, Т. Худойкіна та ін.). Вчені визначають

“управління конфліктами” як цілеспрямований, зумовлений об’єктивними законами вплив на динаміку конфлікту в інтересах розвитку або руйнування тієї соціальної системи, до якої має відношення конфлікт [8, с. 42]; цілеспрямовані дії щодо усунення (мінімізації) причин, що породили конфлікт, корекції поведінки учасників конфлікту, підтримання необхідного рівня конфліктності, який не виходить за контрольовані межі [6, с. 121].

Управління конфліктами, як правило, розглядають у двох аспектах: внутрішньому (управління власною поведінкою, емоціями, психологічним настроєм у конфліктній взаємодії) і зовнішньому (відображає організаційно-технологічні сторони цього процесу). Обидва аспекти є важливими для майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу вищезазначених наукових праць з юридичної конфліктології з’ясовано, що управління конфліктами як складний процес включає такі види діяльності: прогнозування конфліктів; попередження конфлікту; регулювання конфлікту; вирішення (розв’язання) конфлікту. Науковці однакові в тому, що основна мета управління конфліктами – запобігати деструктивним конфліктам і сприяти адекватному розв’язанню конструктивних. Саме до процесу “запобігання конфліктам” буде прикута наша увага.

У словниковій літературі термін “запобігання” зазвичай подається у декількох значеннях: 1) не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане; 2) завчасно усунути те, що загрожує, перешкодити здійсненню чому-небудь; 3) відвести заздалегідь, усунути, запобігти небезпеці; 4) догоджати, підлещуватися, домагаючись прихильництва, заступництва; 5) здобути, дістати, придбати, знайти кого-, що-небудь. На підставі цього “запобігання конфліктам” визначається як діяльність, що спрямована на завчасне передбачення та недопущення конфліктної ситуації [4, с. 414].

На сьогодні немає чіткого розмежування понять “запобігання конфліктам”, “профілактика конфліктів” та “попередження конфліктів” і ці поняття доволі часто вживають як синоніми.

Так, термін “профілактика конфліктів” трактується вченими як: “організація життєдіяльності суб’єктів соціальної взаємодії, спрямована на недопущення конфлікту або на мінімізацію ймовірності його виникнення” [5]; “завчасне розпізнання, усунення або ослаблення конфліктогенних факторів і обмеженні таким шляхом можливості їх виникнення або деструктивного розвитку в майбутньому” [7, с. 86]; “вид управлінської діяльності, що полягає в завчасному усуненні або ослабленні конфліктних факторів і обмеженні таким чином можливості їх виникнення чи деструктивного розв’язання в майбутньому. Це така організація життєдіяльності суб’єктів соціальної взаємодії, що виключає чи зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними” [6]. Згідно з цими трактуваннями, за умови ефективної профілактики можна уникнути навіть найменших негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок конфлікту, який був вирішений конструктивно.

Стосовно феномену “попередження” дослідники визначають його як “організацію взаємодії та співпраці людей, що виключає або зводить до мінімуму можливість виникнення конфліктів між ними; діяльність суб’єктів взаємодії (або одного з них), а також третіх осіб (посередників) щодо усунення об’єктивних і суб’єктивних причин конфлікту, що назріває” [1, с. 288]; діяльність

осіб з усунення об'єктивних або суб'єктивних причин конфлікту, що назріває, розв'язання протиріччя неконфліктними способами [11, с. 8]; "одне з конкретних виразів людської здатності узагальнювати наявні теоретичні та емпіричні дані і на цій основі передбачати, прогнозувати майбутнє, поширюючи, таким чином, область пізнаного на ще непізнане" [12]; вид діяльності суб'єкта управління, спрямований на недопущення виникнення конфлікту [8, с. 45]. Отже, попередження конфлікту вимагає вміння управляти процесом вирішення конфліктної ситуації до того моменту, як вона переросте у відкрите протиборство.

На думку науковців (А. Анцупов, М. Васягіна, Н. Волкова, Є. Дурманенко, М. Коростелін, З. Кондратенко, Т. Худойкіна, В. Шейнов та ін.), прогнозування й профілактика конфліктів є передумовою їхнього попередження та може здійснюватися на певних рівнях діяльності – загально-соціальному, загально-правовому та індивідуальному (конкретному).

Загально-соціальний рівень – це вся соціально-позитивна діяльність суспільства та держави (економічна, політична, соціальна, тощо), що створює основу для зменшення негативних та антисоціальних проявів у суспільстві та укріплення стабільності, атмосфери спокою та безпеки. Від її результату залежить необхідність активізації дій на загально-правовому рівні, який передбачає діяльність, що забезпечує законслухняну поведінку громадян – правотворча, правореалізаційна, правоохоронна (вдосконалення законодавства, формування системи правового виховання, правове інформування громадян, укріплення правопорядку та законності, покращення якості інтерпретаційної діяльності, тощо) [3]. У межах загально-правового виділяють спеціально-правові рівні, на яких виконуються заходи з попередження конкретних видів правових конфліктів: адміністративно-правових, громадсько-правових, трудових, кримінальних, тощо.

Індивідуальний (конкретний) рівень діяльності передбачає дії спеціалістів у межах своєї компетенції, що спрямовані на запобігання конкретним конфліктним юридичним ситуаціям по відношенню до осіб, моральні деформації, негативні правові установки та поведінковий вибір яких можуть спровокувати конфлікт. З огляду на те, що саме на цьому рівні визначаються та усуваються умови та причини правового конфлікту, припиняються конфліктні дії, дотримання фахівцем специфічних принципів запобіжної діяльності, на нашу думку, є передумовою її ефективності. До таких принципів ми відносимо:

– принцип об'єктивності і поступливості, адже при взаємному зіткненні інтересів запобігти реальному конфлікту можна тільки за допомогою компромісів. Доки переважає зосередженість на інтересах однієї сторони, будь-який відступ від позиції має вигляд поразки. Варто розглядати справу, враховуючи інтереси усіх сторін, що передбачає взаємні поступки;

– принцип ясності і доброзичливості, що дає можливість пом'якшити напругу у відносинах, яка виникає внаслідок односторонньої чи взаємної помилки. Непорозуміння, а тим більше реальне зіткнення інтересів нерідко нагромаджує масу додаткових обставин, які часто приховують початкове джерело конфлікту та відволікають від нього увагу сторін [2]. Тому необхідним стає критичний перегляд ситуації, що відкриє замасковані непорозуміння і ліквідує наближення конфлікту, що може виникнути на їх основі. Будь-яку

позицію сторін, тим паче агресивну та категоричну, необхідно трактувати у найбільш сприятливому світлі, що дозволить пом'якшити загальну напругу;

– принцип дистанції та володіння собою, дотримання якого необхідно переважно в ситуаціях психологічної несумісності, адже під час конфліктів цього типу основне джерело подразнення закладено в самій людині, у його внутрішніх властивостях. Розраховувати на компроміс чи прояснення ситуації в подібних випадках не має сенсу, отже дистанціювання та керування своїм психологічним станом є запорукою припинення розгортання конфліктної ситуації [3].

З огляду на вищевказане наведемо своє бачення процесу запобігання конфліктам у професійній діяльності юристів (рис. 1). Аналіз структурної схеми, представлений на рисунку 1, дає нам можливість розглядати процес запобігання конфліктам у професійній діяльності юриста на двох етапах: прогнозування конфліктів та їх профілактика.

Осмилюючи сутність поняття “прогнозування конфліктів”, відзначимо, що прогнозуючий характер свідомості є однією з відмінних рис людської психіки. Розвиток суспільства призвів до значних наукових досягнень у сфері розуміння зв'язку між минулим і невідомим майбутнім. Дослідниками емоційно-чуттєвої сфери встановлено, що психічному відображенню, разом із активністю і динамічністю, притаманна властивість випередження.

Прогнозування правових конфліктів, як перший етап запобіжної діяльності юристів, передбачає систематичне та безперервне дослідження правових процесів з метою встановлення прогнозу (ймовірного судження) про їх виникнення, перспективи розвитку, майбутній стан. М. Васягіна у самому процесі прогнозування виділяє два етапи: дослідницький (передбачає з'ясування перспектив розвитку правових відносин на підставі існуючих тенденцій) та регулятивний (прогнозування можливих шляхів досягнення бажаного стану відносин у правовій сфері, орієнтуючись на раніше визначені цілі, норми, ідеали). На її думку прогнозування правового конфлікту повинно обов'язково проходити спочатку дослідницький етап, потім регулятивний [3].

Рис. 1. Структурна схема процесу запобігання конфліктам у професійній діяльності юриста

Підтримуючи погляди С. Наход щодо процесу прогнозування, розглядаємо його у професійній діяльності юриста як особливий вид діяльності, що визначається ціннісним цілепокладанням; спрямований на дослідження можливих тенденцій, перетворень і перспектив розвитку суб'єктів і об'єктів діяльності, результатом якого є прогноз, що відображає специфіку майбутнього і має ймовірнісний характер; спирається на принципи її реалізації (варіативності, безперервності, аналогічності, системності, узгодженості, дослідної доказовості) [10]. Спираючись на це визначення, у процесі прогнозування правових конфліктів ми виділяємо такі етапи: встановлення причин, що є підґрунтям конфлікту (найдовший та найскладніший етап); встановлення учасників ймовірного конфлікту; визначення напрямку розвитку конфлікту (аналізується вибір стилю поведінки, тактика, мотиви сторін у конфліктній ситуації); прогнозування інциденту; передбачення відповідних дій іншої сторони (передбачення можливих варіантів).

Наступний рівень запобіжної (превентивної) діяльності юристів – профілактика правових конфліктів. На думку В. Кривцової, проблема профілактики соціально-правової конфліктності полягає в такій організації життєдіяльності суб'єктів суспільних відносин, яка виключає або зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними [9]. У нашій роботі під профілактикою (превенцією) правового чи юридичного конфлікту будемо розуміти сукупність заходів попередження, які спрямовані на збереження та укріплення нормального стану юридичних відносин. Запобігання такому конфлікту більш доцільно, ніж витратні зусилля з його розв'язання, тому на упередження правових конфліктів слід спрямовувати значні соціальні ресурси. Підтримуючи думки вчених [3; 5; 7; 9], до інституціональних елементів структури профілактики віднесемо: об'єкти (негативні зовнішні та внутрішні для правових конфліктів чинники, "введені" або в конфліктну юридичну ситуацію і поведінку сторін потенційного конфлікту, або у вже виниклий деструктивний конфлікт і поведінку його контрсуб'єктів), суб'єкти (люди, колективи та об'єднання, державні та недержавні органи та організації тощо), цілі профілактики (майбутній стан відносин, на які спрямована превентивна діяльність), профілактичні дії (попереджувальні дії, спрямовані на зниження рівня або превенцію деструктивних конфліктів), засоби (система загально-соціальних, спеціально-правових і технічних засобів, що використовують з метою виконання попереджальної діяльності), методи, прийоми, способи (нормативні, психологічні, адміністративні, організаційні та), результати (наслідки попереджальної діяльності).

Отже, профілактика як структурний елемент процесу запобігання конфліктам у професійній діяльності юристів передбачає послідовне виконання таких етапів: планування превентивної діяльності (розробка найбільш раціонального варіанту проекту профілактичної діяльності відповідно до мети з плануванням превентивних заходів, етапів реалізації визначених дій, суб'єктів, строків, методів, ресурсозабезпеченості, очікуваних результатів); впровадження у практику запланованих попереджувальних заходів та виконання нормативних рішень; узагальнення результатів виконання профілактичних дій.

Висновки. На підставі вищезазначених положень визначимо процес запобігання конфліктам у професійній діяльності юриста як вид діяльності, що

здійснюється спеціалістами у галузі юриспруденції на індивідуальному рівні у межах своєї компетенції, який спирається на принципи об'єктивності і поступливості, ясності і доброзичливості, дистанції і володіння собою, спрямований на проведення запобіжних заходів з прогнозування та профілактики конфліктної поведінки у правовій сфері. Цей процес поєднує пізнавальну (гносеологічний аспект) та перетворюючу (праксеологічний аспект) діяльність, що вимагає від фахівця відповідного рівня конфліктологічної підготовки, що і стало предметом наших подальших роздумів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анцупов А. Я. Конфликтология : учебник для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шепилов. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 551 с.
2. Апопій В.В. Організація торгівлі : підручник; 2-ге вид., перероб. та доп. / за редакцією В. В. Апопія. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 616 с.
3. Васягина М. М. Теоретико-правовые аспекты профилактики юридического конфликта / М. М. Васягина // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия "Право". – 2010. – №1 (7). – С.113-115.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
5. Волкова Н. П. Профілактика як один із шляхів запобігання конфліктам у педагогічному колективі / Н. П. Волкова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка та психологія". – Дніпропетровськ, 2014. – № 1 (7). – 124 с. – С. 5-10.
6. Громова О. Н. Конфликтология. Курс лекций / О. Н. Громова. – М. : Ассоциация авторов и издателей "Тандем". Издательство ЭКМОС, 2000. – 320 с.
7. Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів / А. Т. Ішмуратов. – Київ : Наукова думка, 1996. – 189 с.
8. Зінчина О. Б. Конфліктологія: навчальний посібник / О. Б. Зінчина. – Харків : ХНАМГ, 2007. – 164 с.
9. Кривцова В. М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / В. М. Кривцова; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 18 с.
10. Наход С. А. Прогнозування в професійній діяльності майбутнього психолога / С. А. Наход // Наукові записки. Серія : "Психолого-педагогічні науки" / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя; за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин, 2013. – № 3. – С. 51-55.
11. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників : [монографія] / [Лузан П. Г. та ін.; за заг. ред. Г. М. Романової]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти. – Київ : Поліграфсервіс, 2014. – 215 с.
12. Шейнов В. Конфликты в организациях / В. Шейнов // Справочник кадровика. – 2003. – № 9. – С. 92-94.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017